

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Prof. Petr Dostál, M.A, PhD.

Albertov 6, 128 43 Praha 2, tel.: +420-2-2195-1381

fax: +42-2-24920657, e-mail: dostal@natur.cuni.cz

Oponentský posudek habilitační práce pana RNDr. Mag. phil. Tomáše Havlíčka, PhD.

RELIGIÓZNÍ KRAJINA ČESKA JAKO SOUČÁST ŠIRŠÍCH KULTURNĚGEOGRAFICKÝCH PROCESŮ
(Praha 2018)

Předloženou habilitační práci tvoří osm studií, které jsou publikovány v jazyce anglickém (osm studií), v jedna v jazyce českém. Tři studie byly publikovány v České republice a šest studií v zahraničí. Všechny studie byly publikovány v recenzovaných vědeckých časopisech nebo knihách. Habilitant je jediným autorem čtyř studií.

První část habilitační práce tvoří úvod v jazyce českém čítající 30 stran. Druhou část tvoří vybrané práce týkající se tematických okruhů. Habilitant seřadil devět prezentovaných studií do následujících okruhů:

- (1) práce obecné povahy, které diskutují koncepční přístupy v geografii náboženství a problematiku vlastního výzkumu,
- (2) práce zaměřené na koncepční přístupy ve výzkumu religiózní krajiny Česka,
- (3) práce zaměřené na vybrané aspekty vztahu státu a nábožnství, a
- (4) práce ukazující příklady geografické diferenciacce a (ne)institucionalizace religiózních projevů.

Součástí úvodu habilitační práce je rozsáhlá literatura (osm stran). Habilitant se snažil uspořádat práce způsobem, který umožnil hodnocení prací od témat obecného charakteru k tématům, která jsou specifická. Těžiště řešení metodologických otázek a empirického výzkumu vybraných prací leží v rozborech problematiky náboženství v České republice, které se primárně týkají geografické diferenciacce zkoumaných jevů. Nejstarší práce byla publikována v roce 2005 (viz práce „Czechia: secularisation of the religious landscape“). Ostatní práce byly publikovány v letech 2006-2018. Habilitant měl tímto způsobem možnost hodnotit procesy územních diferenciací náboženství a (tudíž i postkomunistické) socio-kulturní transformace ve vztahu k vývoji těchto procesů během relativně delšího období od počátku 90. let čítající téměř tři desetiletí. V některých statích habilitant také referuje na vývoj náboženské orientace obyvatelstva Česka od založení Československa (sčítání 1921) a podtrhuje závažnost různých podmínek, které dlouhodobě ovlivňují charakter procesů územních a socio-kulturních transformací a tendencí poklesu religiozity v České republice. Hlavně v úvodu celé práce habilitant věnuje také pozornost teoreticko-metodologickému vývoji výzkumu religiózní geografie, který je diskutován v celosvětové komunitě geografů. Je také nutné podotknout, že Havlíček předloženou habilitační prací dokumentuje svou badatelskou snahu rozvinout témata výzkumu v české kulturní geografii.

V úvodu habilitační práce habilitant diskutuje zaměření problematiky výzkumu současné geografie náboženství. Souhlasí s klasifikací, která zdůrazňuje rozdíly mezi nomotetickými a idiografickými přístupy. Zjednodušeně je spojováno toto klíčové rozlišení výzkumu s koncepcemi extenzivního a intenzivního a kvantitativního a kvalitativního výzkumu. Habilitant chápe současný výzkum dané problematiky jako bádání, které má důležitý interdisciplinární charakter. Havlíček zdůrazňuje postsekulární charakter současných postindustriálních společností. Je proto škoda, že se nevěnuje zásadní diskuzi o sekularizaci, která se již dlouho odehrává v širokém výzkumu sociální vědy dané problematiky. Na jedné straně jde o tzv. „nabýtkou“ religiozity ze strany religiozních organizací, které jsou chápány jako aktivní subjekty a které se snaží rozvíjet marketingové přístupy k potenciálním věřícím a tím omezovat sekularizaci a eventuálně rozšířit počet věřících. Na straně druhé je tzv. „nabýtková“ problematika, která studuje a analyzuje společenské a i prostorové podmínky a motivace věřících a zkoumá ve společnosti okolnosti, které ovlivňují úroveň a charakter jejich religiozity. Diskuze této problematiky má zásadní význam, protože habilitant ve svých prezentovaných pracích správně poukazuje v Česku na aktivní (marketingové) snahy některých malých církví. Avšak tradiční všeobecnou, a v celosvětovém kontextu velice nízkou religiozitu obyvatelstva Česka, lze také vysvětlit v rámci okolností české společnosti relativně vysokou společenskou úroveň a vysokou úroveň její bezpečnosti. Habilitant přiznává vlastně veliký důraz pouze významu dlouhodobého vlivu totalitního komunistického režimu na fungování církví.

Druhá polovina úvodu je věnována charakteristice témat předkládaných publikací. Habilitant zdůrazňuje význam zaměření prací na více komplexní výzkumy a na více parciální výzkumy a na geografické úrovně výzkumu (mikroregionální a národní úrovně). První okruh prací zahrnuje podle autora práce, které zkoumají problematiku více komplexnějšími způsoby. Toto tvrzení posuzovatel nemůže přijmout. Pro skutečně komplexní přístup by byla zapotřebí rozsáhlejší diskuse, která by se týkala komplexního charakteru sekularizačního procesu obecně, a také jeho vývoje za specifických podmínek Česka. Na straně jedné, habilitant používá velice všeobecnou definici pojmu religiozní krajina ve smyslu prostorové diferenciace. Na straně druhé, studuje konkrétní hmatatelné religiozní elementy v krajině. Právě další teoretické rozpracování pojmu religiozní krajina se ukazuje jako velice potřebné ve vztahu k jeho používání v aplikacích výsledků výzkumu ve společenské diskusi a v politickém rozhodování. Druhý okruh prezentovaných prací se věnuje vybraným aspektům vztahu státu a náboženství. Jedna práce analyzuje problematiku církevních restitucí. Je to zajímavý rozbor teritoriálního vzorce a výzkum využívá možnosti databáze o církevních restitucích. Výstižně popisuje danou problematiku, které se stále vrací do české politické diskuse v českém kontextu velice nízké religiozity obyvatelstva. Konečně třetí tematický okruh vybraných prací se věnuje příkladům geografické diferenciace a (ne)institucionalizaci religiozních projevů. Také v této části habilitační práce by výše zmíněná diskuse mezi aspekty poptavky ze strany obyvatelstva a nabýtky ze strany religiozních subjektů rozšířila zajímavou analýzu dané problematiky vzrůstající heterogenity religiozní krajiny Česka a mohla tak posílit interdisciplinární charakter výzkumu religiozity.

Avšak prezentované publikace habilitační práce ukazují, že výběr teoretických východisek a tematických přístupů religiozní geografie poskytuje inspirativní základnu pro kvalitní výzkum současných tendencí v České republice. Habilitant si je dobře vědom specifických okolností a rysů, které charakterizují religiozní systémy v postkomunistických podmínkách,

a které se ukazují v rozdílech načasování, rozsahu, selektivnosti tendencí, a v dopadech na transformaci religiozního prostředí Česka.

Významnou část úvodu habilitační práce, a též předložených studií, tvoří výklad a použití různé metodologie. Havlíček dává důraz na potřebu kombinací kvantitativních a kvalitativních přístupů, na kartografické rozborů, a na metody výzkumu v terénu. Dále správně podtrhuje význam empirické práce na mikroregionální úrovni a možnosti případových studií (včetně dotazníkových šetření), rozborů rolí aktérů, kteří spolurozhodují o sekularizačním procesu na lokální nebo regionální úrovni. Použití kombinací doplňujících se metod umožňuje specifikovat rozsah vývojových etap, hlavně strukturu územních diferenciací, analyzovaných ze socio-kulturního a environmentálního pohledu. Toto metodické zaměření aké podává zajímavý obraz aspektů současné regionální geografie Česka. V některých studiích habilitant a jeho tým také specifikovali okruh aktérů, kteří ovlivňují procesy artikulace lokálních a regionálních religiozních identit. Tyto poznatky umožňují poukázat na možnosti aplikovaného výzkumu a na společenskou relevanci při komplexním rozhodování v území a poukazují na diagnostickou hodnotu výzkumu. Aplikace výsledků tohoto výzkumu mohou přispět v zásadních diskusích a úvahách o regulaci a řešení problematiky často územně a společensky chaotických procesů územní socio-kulturní polarizace.

Posuzovaná habilitační práce se dotýká řady aspektů v geografickém výzkumu religiozity. V tomto kontextu bych rád položil následující diskusní otázky:

- (1) Jaké možnosti vidí habilitant v teoretickém a empirickém výzkumu řešení otázek z přístupů nabytkové perspektivy církve a sekt a z přístupů z perspektivy potřeby religiozity na straně věřících?
- (2) Jaký lze v budoucnu očekávat vývoj sekularizačního procesu v Česku, ve střední Evropě a v různých makroregionech Evropské unie?

Závěrem je nutné zdůraznit dvě významné skutečnosti. Habilitant rozdělil soubor vybraných publikací do výše zmíněných částí. Vybrané publikace dokumentují schopnosti Havlíčka dlouhodobě spolupracovat a koordinovat tým badatelů při uskutečňování složitých výzkumů témat, výzkumu, který má jasnou vědeckou a též společenskou relevanci. Druhá významná skutečnost je fakt, že habilitant dokazuje během svého dlouhodobého a systematického badatelského úsilí také své schopnosti mladší spolupracovníky zanímat pro zajímavý výzkum.

Ve svém posudku jsem se soustředil na komplexní hodnocení předložené habilitační práce. Závěrem musím podotknout, že mé hodnocení podtrhuje zásadní význam studií o současných tendencích územních diferenciací religiozity a specificky artikulacích lokálních a regionálních identit, které Havlíček přispěl do obce českých geografů. Studie se vyznačují profesionální úrovní zpracování. Celkově lze též konstatovat, že habilitační práce Tomáše Havlíčka ukazuje jeho rozhled v zahraniční a domácí literatuře a jeho schopnost analyzovat hypotézy s pomocí kvantitativních a kvalitativních informací. Habilitační práci hodnotím jako soubor kvalitních studií. Proto závěrem celého posudku připojuji jednoznačné doporučení, aby práce byla přijata jako základ pro jmenování RNDr. Mag. phil. Tomáše Havlíčka, PhD. docentem v oboru regionální a politická geografie.

V Praze, dne 27. dubna 2019

Prof. Petr Dostál, M.A., PhD. v.r.